

Posudek disertační práce

Téma disertační práce: **Kritická místa výuky syntaxe 7. ročníku základní školy**

Autorka: Mgr. Lucie Baloušová (Pedagogická fakulta, UK)

Oponentka: Mgr. Svatava Škodová, Ph.D. (Filozofická fakulta, UK)

Předkládaná disertační práce se vztahuje k velmi aktuálnímu tématu, kterému by bylo dobré se věnovat systematicky a dlouhodobě. Autorka tak zamýšlela přispět k pedagogickému problému, který vyučování českého jazyka trápí již poměrně dlouhou dobu a zatím stále nedochází k návrhu uspokojivého řešení, a to ani v jeho směřování. Disertační práce tak cílila do oblasti, kde mohla být skutečně důležitým přínosem.

V jednotlivých sekcích níže se pokusím co nejuvýstižněji formulovat, do jaké míry se jí to, z mého pohledu, podařilo.

KONCEPCE PRÁCE

V práci je formulována výzkumná otázka, která je jasná, vybranými postupu zodpověditelná a jejíž zodpovězení je pro danou oblast přínosné. Struktura práce je promyšlená a téma má potenciál pro zkoumání. Bohužel v jednotlivých krocích naplnění této koncepce dochází k dílčím disproporcím, které budu komentovat.

Cílem práce je poukázat na kritická místa ve výuce syntaxe. Pro zkoumání byl vybrán 7. ročník ZŠ. Pro vyhodnocení kritických míst si autorka vybrala jednak zmapování domácí a zahraniční odborné literatury, jednak analýzu pěti učebnic pro 7. ročník ZŠ a analýzu 39 nahrávek výukových hodin vedených 9 učiteli pražských ZŠ. Tato základna je pro disertační práci nosná a otevírá možnosti pro exaktní pedagogické zkoumání.

TEORETICKÁ ZÁKLADNA

Pro disertační práci bych předpokládala pečlivou teoretickou přípravu. Ve všech třech oblastech, tj. ve vymezení vzdělávací oblasti (1.1), lingvistických východiscích (1.2) či

didaktických (1.3) se však setkáváme pouze s teoretickými výpisky a komentáři torzovitého charakteru.

V části 1.1 (rozsahem 2,5 strany) jsou vypsány části RVP, vztahující se k problematice jazykového vyučování, bohužel je autorka nijak podrobně nekomentuje.

V části 1.2 (rozsah 1 odstavec!) autorka považuje za dostatečné, že pouze vypsala jazykovědné příručky, s nimiž během svého výzkumu pracovala. Nikde není upřesněn důvod výběru daných příruček. To, co znamená, že s nimi autorka pracovala, můžeme částečně vyrozumět z textu. Domnívám se však, že by práci prospělo, kdyby autorka jednoznačně vymezila syntaktickou problematiku, kterou bude ve vyučování a v učebních materiálech analyzovat, a srovnala, jak se k ní staví vybrané jazykovědné příručky. V této kapitole chybí informace, co z daného přehledu plynulo pro téma disertační práce. Proč je vlastně tento přehled uveden?

Soustavnější pozornost je věnována didaktickým východiskům v části 1.3 (5 stran). Jedná se o jakýsi historizující přehled oborových didaktik od roku 1962. Není však jasné, proč je text pojat jako velmi obecná informace rešeršního charakteru o jednotlivých publikacích, a to většinou bez jakéhokoliv komentování ze strany autorky. Autorka obecně mapuje pronikání komunikačního principu do vyučování. Proč autorka z daných publikací nevybírání informace, které by přispívaly k rozvoji jejího tématu, tj. výuky syntaxe a jejích kritických míst? Obsahová zkratka této části práce je tak velká, že v několika okamžicích není možné rozumět, kam autorka míří. Např. s. 21 *Celé nové pojetí výuky syntaxe je založeno na valenční teorii a pojmech, které s ní souvisejí.* Zde např. není jasné, co je myšleno novým pojetím výuky. Současné učebnice z valenční teorie nevycházejí. Tuto část autorka považuje za „analýzu odborné literatury“ (s. 22). Bohužel nikde žádnou analýzu nenalézám.

V kapitole 2.2 se autorka věnuje kritickým místům v domácí odborné literatuře. Opět se však jedná o velmi povrchní a nepropracované zmínky. Na s. 20 autorka uvádí, že *„V možnostech naší práce není detailně pojednat o jednotlivých přístupech,“* a proto autorka zmiňuje jen nejdůležitější momenty. Není jasné, proč není v možnostech práce detailní pojednání. Právě disertační práce skýtají dostatek prostoru pro detailní rozbory a analýzy!

V kapitole 2.2.2 (s. 11) se píše, že *Po analýze odborné literatury a dostupných příspěvků v odborných časopisech jsme jako jedno z nejproblematictějších míst výuky syntaxe vyhodnotili výukovou metodu grafického rozboru.* Je velká škoda, že tato analýza není v práci nikde uvedena. Je to informace, o níž bych předpokládala, že bude v textu podrobně rozpracována. Celá tato kapitola je však textově poměrně záhadná: nazvána je *Nevhodně používané výukové*

metody, není mi však jasné, o které metody se jedná. V kapitole se píše o Stalinových projevech o marxismu a následném kladení důrazu na zpracování větného rozboru, následují 4 odstavečky lehce zmiňující, kdo z domácích autorů se věnoval problematice větného rozboru, a komentář ke Komplexním jazykovým rozborům (Čechová a kol.). V textu není zřejmé, proč jsou tyto komentáře zařazeny pod název *Nevhodně používané výukové metody*.

Ačkoliv se v práci uvádí, že daná problematika byla podrobně zpracovávána v prostředí anglofonním, frankofonním a hispánském, autorka se zmapování jejich výsledků zcela vyhýbá. V práci uvádí celkově pouze 4 anglické články, z nichž však ani necituje, pouze je volně, a ne dostatečně podrobně shrnuje (1,5 strany), ačkoliv by to pro práci bylo podnětné a prospěšné. Např. metodu *sentence combining* by bylo jistě přínosné detailně představit, jestliže podle autorky představuje jeden z možných efektivních přístupů (s. 26). Domnívám se, že tato část práce by měla být doplněna a pečlivěji zmapována, možná by bylo i možné načerpat některé inspirativní podněty. Dané odborné texty v angličtině se navíc týkají metodiky psaní, tj. na výuku syntaxe se zaměřují aplikovaně.

V kapitole 2.3 autorka také představuje koncepci *To lubię/To se mi líbí!* Tuto koncepci však ve svém seznamu odborné literatury neuvádí. Koncepce je popisována jako velmi efektivní a podnětná, bohužel však opět nevíme žádné podrobné informace o tom, čím je specifická a co danou efektivitu zapříčiňuje, co znamená, že je efektivní, a jak víme, že je efektivní (tj. předpokládám nějaký výzkum měřící její efektivitu).

Ve své práci se autorka také poměrně striktně staví proti oddělování gramatického a slohového učiva. Bylo by patřičné, aby uvedla pozitiva a negativa takového přístupu a následně pracovala se zvolenou variantou. V předkládané disertační práci se však setkáváme spíše jen s opakovaným konstatováním, že syntax musí být vyučována komunikačně, k systematickému zpracování toho, jak by komunikačně propracované učivo pro 7. ročník ZŠ, se však nikde v práci nedochází.

Teoretickým východiskům je celkově věnováno 19 stran, což v disertační práci jistě není mnoho.

EMPIRICKÁ ČÁST

Hned v úvodu empirické části (s. 29-30) autorka uvádí výsledky svého zkoumání. Na základě analýzy kurikulárních dokumentů zjišťuje, že *analyzované učebnice českého jazyka pro 7.*

ročník ZŠ zpracovávají stejný obsah učiva....převažují cvičení, která nesledují aktuální tendence v didaktice mateřského jazyka (zde máme na mysli komunikační princip); každá z učebnic obsahuje cvičení, která komunikační princip sledují nebo která mají potenciál pro to, aby byla přetvořena v komunikačně pojaté cvičení.

Analyzováno bylo 5 učenic. Domnívám se, že pro disertační práci to není právě mnoho, toto množství učebnic nechávám analyzovat studenty pro seminární práci z jednosemestrální syntaxe (FP TUL)!

Z neznámého důvodu autorka žádnou z výše zmíněných analýz do disertační práce nevložíla, tj. chybí zde porovnání terminologické, explikační, porovnání typů a rozsahu cvičení, analýza sémantizujících tendencí i analýza komunikačních ukotvení učebnic. Celý výzkum a analýza, pokud proběhly, jsou shrnuty banálním, nic neříkajícím způsobem na dvou stranách.

Práce neobsahuje jediný kvantitativní údaj, jedinou srovnávací tabulku či graf, ačkoli autorka průběžně odkazuje k tomu, že ve výuce se něco často odehrává. Prosím o vysvětlení, proč se jakémukoliv kvantifikačnímu přístupu vyhnula a kde tedy bere oporu pro svá kvantifikační tvrzení. Srov. např. s. 10 *Tyto hodiny bývají **zpravidla** oddělené, **zřídka** se lze setkat s pokusem o integraci výuky gramatiky spolu se slohem.*

Je pro mě poměrně překvapivé, že pro daný typ disertační práce autorka neprostudovala jediný titul zabývající se analýzou edukačního média a edukačního procesu. Dá se předpokládat, že pokud by se tak stalo, mohla být provedena skutečná analýza.

Autorka uvádí, že nahrála 39 hodin výuky. Prosím o uvedení, kde jsou nahrávky dostupné pro další výzkum a kde jsou dostupné přepisy hodin, které autorka provedla. V práci není nikterak zřejmé, proč přepis hodin prováděla a k čemu jej využila (v práci se vyskytuje několik ukázek vybraných z nahraných hodin, to však nevysvětluje, proč bylo přepsáno 39 hodin výuky).

Samotná analýza edukačních materiálů pokrývá 6 stran práce, resp. je třeba komentovat, že se jedná spíše o náhodné a nesystematické komentáře k určitým jevům (není jasné, jak byly vybrány). Autorka opakovaně uvádí, že *analýza něco ukázala*. Problém však je, že v rámci celé disertační práce žádnou analýzu nenacházím. Vždy se na ni pouze odkazuje.

Na s. 42 autorka píše, že představí výsledky *hloubkové analýzy nahraných vyučovacích hodin*. Ráda bych poznamenala, že hloubková analýza je metoda, při níž jsou zvoleny až desítky parametrů, které se v rámci daného jevu sledují a porovnávají. Nic takového v práci opět nevidím. Autorka namísto objektivně postavených otázek a jejich zkoumání, představuje své

postoje a hodnocení jevů, které však na základě předloženého materiálu ani nelze zhodnotit. Tj. např. autorka píše, že jedním z kritických míst jsou *Lingvisticky nesprávné poučky, učitelova neznalost* (s. 43–45). Objektivní vědecký přístup jako parametr zkoumání stanoví soudově neutrální parametr, tj. např. předkládání lingvistických pouček v hodinách; následně měříme, jak jsou poučky předkládány, a na základě výsledků vyhodnotíme, jak k předkládání pouček dochází.

Pokud by autorka chtěla měřit učitelovy znalosti, musela by vybrat vhodnou metodu pro toto měření. Autorka však vybírá kratičké ukázky hodin, k nimž neznáme kontext, a kritizuje učitele za jejich formulace a reakce. Nejedná se přitom o výkladové části výuky, ale o okamžiky, kdy učitel spontánně zareagoval a snažil se žákovi metaforicky, či pomocí aluzí něco připomenout. Domnívám se, že autorčin přístup v této části je bulvární a nemá nic společného s vědeckými metodami. Tímto způsobem přistupuje k celé analýze učebních hodin.

KAPITOLA 5: VLASTNÍ NÁVRH VÝUKY

V kapitole 5 autorka předkládá vlastní návrh, jak vyučovat příslovečné určení se záměrem „*přispět k optimalizace podmínek výuky syntaxe v 7. ročníku základní školy.*“ (Abstrakt) Na předkládaném návrhu nevidím mnoho inovativního. Tato alterace má opět podobu spíše komentářovou, nejedná se ani o systematický návrh pracovního listu s metodickými pokyny. Lze předpokládat, že návrhem užití youtubového materiálu pro výuku příslovečného určení v této podobě *optimalizujete podmínky výuky syntaxe?*

V úvodu práce konstatujete (s. 10) *Je proto důležité zmínit, že ve skutečnosti tyto tři složky* (tj. český jazyk, literatura a sloh) *nejsou od sebe separované části, tudíž by skutečně měly být v jedné vyučovací jednotce logicky propojeny.* Odhlédneme-li od toho, že formulace je poněkud banální a implicitně poddimenzovaná, nenacházím toto propojení v navržené alteraci.

Pokud by se autorka podívala do zahraničních učebnic např. angličtiny (srov. např. učebnice řady Cambridge), mohla by se inspirovat tím, jak se opravdu systematicky a propracovaně pracuje s větnými členy od samostatné komunikační práce s textem, autoanalýzy, diskuse až po aplikaci osvojených poznatků do produkce psaného či mluveného textu.

ZÁVĚR

Vzhledem k tomu, že autorka v práci několikrát odkazuje k Bloomově taxonomii, nemohu si odpustit komentář, že předkládaný text zůstává svým zpracováním na nejnižších patrech této taxonomie, předkládané informace nejsou samostatně používány v novém kontextu; autorka se mylně domnívá, že to, co předkládá je analýza, stejně tak nedochází ke stádiu hodnocení a v žádném případě pak ke stádiu vlastního tvoření.

Metodologie je v práci popsána a zdůvodněna pouze částečně. Výzkumné nástroje vykazují zásadní chyby. Interpretace dat je jednostranná a neadekvátní k analyzovaným datům. Formulované závěry jsou příliš obecné nebo banální.

V práci lze vysledovat seznámení autorky se základní literaturou a s argumentací, kterou nabízí. Autorka však neprokazuje dostatečnou schopnost literaturu kriticky zhodnotit, uchyluje se k pouhému parafrázování.

Celkově se nedomnívám, že předkládaná disertační práce dosahuje standardů, které jsou v České republice na disertační práce kladeny. **Nedoporučuji ji v této podobě k obhajobě** a domnívám se, že by měla být zásadně přepracována, a to jak v části teoretické, tak v části výzkumné.

V Praze 22. dubna 2024

Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.